

342.713(497.11)

STICANJE I GUBITAK DRŽAVLJANSTVA U SRBIJI U POGLEDU STRANACA**Doc. dr Ferid Bulić****Apstrakt:*

Državljanstvo je javnopravna veza između određenog subjekta i države. U okviru nacionalnog uređenja i međunarodnih standarda ne postoji jedinstven sistem u međunarodnom pravu po pitanju uslova o načinu i gubitku državljanstva. Stranac kada je subjekt u nekom pravnom odnosu to inicira niz pitanja, od toga koji je organ međunarodno nadležan, a što formalnom smislu korespondira sa dostupnošću nekog privatnog prava koje stranca određuje, u pravcu merodavnog prava za određeni privatnopravni odnos sa elementom inostranosti.

Ključne riječi: Državljanstvo, sticanje državljanstva, država, Zakon o državljanstvu Republike Srbije.

UVOD

“Svako ima pravo na državljanstvo. Niko ne sme samovoljno da bude lišen svog državljanstva ni mu se sme uskratiti na bilo koji način pravo da promjeni svoje državljanstvo.” Odredbama člana 15. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima iz 1948. godine svakom pojedincu, bez obzira gdje se nalazi, daje se pravo na pravnu vezu sa državom ne samo da ljudima pruža osećaj identiteta, već pojedincima daje pravo na zaštitu države i na mnoga građanska i politička prava. Zato državljanstvo je opisano kao “pravo da se uživaju prava.” Uprkos postojanju korpusa međunarodnopravnih akata koji se odnose na sticanje, gubitak ili uskraćivanje prava na državljanstvo, milioni ljudi širom sveta nemaju državljanstvo. Oni su apatridi ili lica bez državljanstva. Do apatridije može da dođe iz niza razloga, kao što su sukob zakona, ustupanje teritorije, zakoni koji uređuju brak, administrativne prakse, diskriminacija, neupisivanje u matičnu knjigu rođenih, denacionalizacija (kada država pojedincu ukida državljanstvo) i odricanje od državljanstva (kada pojedinac odbija zaštitu države). Začeci međunarodnog privatnog prava su zapravo vezani za mogućnost lica da stupaju u pojedine pravne odnose izvan okvira države čije državljanstvo poseduje. Element inostranosti je prvobitno bio izražen u subjektu pa tek onda u objektu sa pripadajućim kasnije pravima i obavezama. Danas iako ne postoji univerzalan sistem svaka država ima uređen sistem po

* Docent na Departmanu za pravne nauke Univerzitet u Novom Pazaru, ferid.bulic@gmail.com.

pitanju položaja stranaca ograničeno poštovanjem univerzalnih ljudskih prava. Međunarodnim pravnim dokumentima, kao što su Opća deklaracija UN o pravima čovjeka, Pakt o građanskim i političkim pravima UN, Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima UN, Evropska konvencija o ljudskim pravima,¹ kojim dokumentima su postavljeni univerzalni principi i načela na kojima se temelji položaj lica u međunarodnom pravu.

I. Pojam državljanstva

“Državljanstvo je bitna veza (odnos) na osnovu koje se određuje pripadnost jednog lica jednoj državi”². Pripadnost lica određenoj državi kroz javnopravni položaj u okviru državljanstva predstavlja vezu koju lice ostvaruje prema državi u pogledu političkih, privatnih, kulturnih, ekonomskih i drugih prava. “ Državljanstvo je pripadnost pojedinca domaćeg državljanina, određenom državnopravnom poretku, koja se s jedne strane, ogleda u obavezama koje ima prema njoj, a s druge, u tome što su mu formalnopravno dostupna sva prava koja taj pravni poredak poznaje, pri čemu se neka stiču automatski, a druga pod općim uslovima jednakim za sve”³. Suštinski odnos se ostvaruje kroz postojanje odnosa u kome se određeno lice identifikuje prema državi. Obim prava obaveza koja mu daje država su garantovana najvišim ustavnopravnim i međunarodnim dokumentima. Svaka država po pitanju dodjele državljanstava se suvereno odnosi prema tom problemu i samostalno ga uređuje, ne postoji jedinstvena unifikacija rješavanja ovog pitanja. Osnovnu sadržinu problema čini kada se u okvirima sticanja državljanstva pojavljuje strani element te koje će se kao mjerodavno pravo primjeniti u konkretnom slučaju. Lica koja nemaju status domaćih državljana, bilo da su u stranim državama ili apatridi nazivaju se strancima. Položaj stranaca u prošlosti je bio izrazito nepovoljan, U robovlasničkom periodu nije im bio dozvoljen brak sa domaćim državljanima, nisu imali pravo niti su mogli sticati imovinska prava te im je bio zabranjen pristup domaćim sudovima. Slična situacija je bila i u doba feudalizma iako je u tom periodu došlo do blagog poboljšanja njihovog statusa, što je radikalno promijenjeno francuskom revolucijom.

1. Položaj stranaca u međunarodnom privatnom pravu

Svako lice koje nije domaći državljanin je stranac u određenoj državi. Ukoliko lice ima dva državljanstva to lice je saglasno u obe države domaći državljanin. Pored fizičkih lica i strana pravna lica se kategoriju kao strana pravna lica ukoliko nisu na svojoj teritoriji. Generalno privatnopravni položaj stranaca je

¹V. Đorđević S, Kreća M., Etinski R, I. Čukalović I, Ristić M., Građa međunarodnog javnog prava, Novi Sad 1988.str 8.

²Tibor Varadi, Bernadet Bordaš, Gašo Knežević, Vladimir Pavić., Međunarodno privatno pravo, Beograd 2012, str.264..

³O. Staković, V. Vodinić, Uvod u građansko pravo, Beograd 2007. str.63

regulisan imperativnim normama unutrašnjeg prava, što je opći princip. Unutrašnji propisi koji se odnose na strance regulišu njihov status pa i po pitanju državljanstva, osim ukoliko po određenom pitanju postoji potvrđeni međunarodni izvor koji je obavezujući za državu. Svaka država po tom pitanju u odnosu na uslove i dejstva privatnih prava stranaca uporedno pravo prihvata različita rješenja u skladu sa različitim pravnim nasleđem, ekonomskim razvojem, socijalnom problematikom. " Država ima obavezu da garantuje određena prava i slobode strancima, ali i da postavlja zahtjeve u pogledu ispunjenosti određenih uslova, te sfera dostupnosti privatnih prava za strance može biti uža i šira"⁴.

2. Sticanje državljanstva po Zakonu o državljanstvu Republike Srbije

Sticanje državljanstva u osnovnom obliku je definirano kroz to da lice stiče državljanstvo po osnovu porijekla i rođenjem na teritoriji Republike Srbije. Sticanje državljanstva po porijeklu ili tačnije po sili zakona uspostavlja da dijete rođeno stiče državljanstvo pod sledećim uslovima koje propisuje zakon i međunarodno obavezujući dokumenti koje je naša država ratifikovala a to su prije svega: 1. državljanstvo Republike Srbije poreklom stiče dete čija su oba roditelja u trenutkunjegovog rođenja državljani Republike Srbije, 2. dete rođeno na teritoriji Republike Srbije, čiji je jedan od roditelja u trenutku njegovog rođenja državljanin Republike Srbije, 3. dete rođeno u inostranstvu, čiji je jedan od roditelja u trenutku njegovog rođenja državljanin Republike Srbije a drugi roditelj je nepoznat ili nepoznatog državljanstva ili bez državljanstva. To su osnovni uslovi međutim zakonodavac propisuje i slučaj za dijete koje je rođeno u inostranstvu a roditelji su mu domaći državljani te definira da poreklom stiče državljanstvo ukoliko ga roditelj koji je državljanin Republike Srbije, prijavi kod nadležnog diplomatskog ili konzularnog predstavništva kao državljanina Republike Srbije i podnese zahtjev za upis u evidenciju državljana nadležnom organu u Republici Srbiji do navršene 18. godine života deteta. Ako je dete starije od 14. godina potrebna je i njegova saglasnost. Dete rođeno u inostranstvu, čiji je jedan od roditelja u trenutku njegovog rođenja državljanin Republike Srbije, stiče poreklom državljanstvo Republike Srbije ako bi ostalo bez državljanstva čak i ako nisu ispunjeni prethodno pomenuti uslovi (tj. ako roditelj ne prijavi dete i ne podnese zahtev do navršene 18. godine života deteta). Lice starije od 18 godina života rođeno u inostranstvu čiji je jedan od roditelja u trenutku njegovog rođenja bio državljanin Republike Srbije a drugi strani državljanin stiče poreklom državljanstvo Republike Srbije ako do navršene 23. godine života podnese zahtjev za upis u evidenciju državljana nadležnom organu u Republici Srbiji. Pod istim uslovima i usvojenik - stranac, odnosno usvojenik bez državljanstva može steći državljanstvo Republike Srbije. Upis usvojenika se upisuje u evidenciju državljana koju u konkretnom slučaju podnosi usvojlac državljanin Republike Srbije, odnosno usvojenik ako je stariji od 18 godina. Usvojenik može podneti zahtev do navršene 23. godine života. Lice koje

⁴M. Krvavac, Međunarodno privatno pravo, Kosovska Mitrovica 2010. str. 313.

na osnovu porekla stekne državljanstvo, smatra se državljaninom Republike Srbije od rođenja.

3. Sticanje državljanstva rođenjem na teritoriji Republike Srbije

Zakonodavac propisuje i slučajeve sticanja državljanstva rođenjem na našoj teritoriji u pravcu, da ukoliko se dijete rodi ili pronađe na teritoriji Republike Srbije, stiče državljanstvo rođenjem ukoliko se ispune sledeći uslovi i to: ako su mu oba roditelja nepoznata ili nepoznatog državljanstva ili bez državljanstva ili ako je dete bez državljanstva. Da bi se umanjila pojava apatrida odnosno lica koja bi u toj situaciji ostala bez državljanstva rođeno dijete pod ovim uslovima bi steklo državljanstvo Republike Srbije bez obzira ko su mu roditelji. Državljanstvo mu može prestati na zahtjev roditelja, ako se do njegove navršene 18. godine utvrdi da su mu oba roditelja strani državljani. Međutim u slučaju da je dijete starije od 14 godina, za prestanak državljanstva potrebna je i njegova saglasnost. U tom slučaju državljanstvo tom licu prestaje danom donošenja rješenja.

4. Sticanje državljanstva prijemom (naturalizacija)

“Dopunski načini sticanja državljanstva Srbije su prijem (naturalizacija) i sticanje na bazi međunarodnih ugovora”⁵. Naturalizacija je preuzeta iz ranijih zakonskih tekstova koja u svojoj suštini ima tri oblika i to: 1. Običnu naturalizaciju koja je dostupna svim strancima a koja podrazumjeva da će dobiti državljanstvo svo koji to žele i hoće pod uslovom da podnesu odgovarajući zahtjev. Prijem može podnijeti svaki stranac koji je u Republici Srbiji bravio neprekidno najmanje tri godine uz obavezno prijavljeno prebivalište i koji je dobio dozvolu za stalno nastanjenje. Međutim ovdje postoje određena ograničenja i to u pogledu dozvole za stalno nastanjenje jer to mogu dobiti samo određene kategorije stranaca i to: 1) Neko kome je uži član porodice naš državljanin, 2) Stranac koji je našeg porekla 3) Stranac koji je uložio sredstva u našu privredu, takođe dozvola se može izdati izuzetno i drugim licima. 2. Naturalizacija u specijalnim okolnostima gdje za razliku od običnih stranaca čijoj se naturalizaciji postavljaju bojne prepreke status ovih lica je da se njihov prijem smatra poželjnim. 3. Izuzetna naturalizacija postoji kada bi prijem određenog stranca predstavljalo za našu zemlju poseban interes. Stranac koji stiče državljanstvo na ovaj način jeste ono kome je odobreno stalno nastanjenje u Republici Srbiji može, koje na svoj zahtev, može biti primljeno u državljanstvo Republike Srbije pod sledećim uslovima : 1. da je napunio 18 godina i da mu nije oduzeta poslovna sposobnost, 2. da ima otpust iz stranog državljanstva ili da podnese dokaz da će dobiti otpust ako bude primljen u državljanstvo Republike Srbije, 3. da do podnošenja zahteva ima najmanje 3 godine neprekidno prijavljeno prebivalište na teritoriji Republike Srbije, 4. da podnese pismenu izjavu da

⁵Tibor Varadi, Bernadet Bordaš, Gašo Knežević, Vladimir Pavić., Međunarodno privatno pravo, Beograd 2012, str.266.

Republiku Srbiju smatra svojom državom. Smatra se da je uslov pod brojem 2 ispunjen ako zahtev podnosi: a) lice bez državljanstva, b) lice koje pruži dokaz da će po zakonu zemlje čiji je državljanin izgubiti državljanstvo prijemom u državljanstvo Republike Srbije, c) lice koje je državljanin države koja ne dozvoljava otpust iz državljanstva ili za otpust postavlja uslove koje stranac ne može ispuniti, ako podnese izjavu da se odriče stranog državljanstva u slučaju sticanja državljanstva Republike Srbije. Strancu koji je podneo zahtev za prijem u državljanstvo Republike Srbije a nema otpust iz stranog državljanstva ili dokaz da će otpust dobiti ako bude primljen u državljanstvo Republike Srbije može se, na njegov zahtev, izdati potvrda da će biti primljen u državljanstvo Republike Srbije ako ispunjava ostale uslove iz ovog zakona. Potvrda se izdaje sa rokom važenja od dve godine i služi za dobijanje otpusta iz stranog državljanstva. Odricanje ili gubitak ranijeg državljanstva neće se zahtevati ako to nije moguće ili se ne može razumno očekivati. Bez gubitka stranog državljanstva, državljanstvo Republike Srbije može se steći pod sledećim uslovima i to: 1. lice koje je rođeno na teritoriji Republike Srbije, ako pre ponošenja zahteva neprekidno boravi na njenoj teritoriji 2 godine i ako podnese pismenu izjavu da Srbiju smatra svojom državom, 2. stranac koji je najmanje 3 godine u braku sa državljaninom Republike Srbije i ima odobrenje za stalno nastanjenje, 3. punoletni iseljenik i njegov potomak, kao i bračni drugovi ovih lica, ako im nije oduzeta poslovna sposobnost, 4. punoletni pripadnik srpskog ili nekog drugog naroda ili pripadnik neke druge etničke zajednice sa teritorije Republike Srbije, koji nema prebivalište na njenoj teritoriji i nije mu oduzeta poslovna sposobnost, 5. punoletno lice rođeno u drugoj republici ranije SFRJ koje je imalo državljanstvo te republike ili je državljanin druge države nastale na teritoriji ranije SFRJ, koje kao izbeglo, prognano ili raseljeno lice boravi na teritoriji Republike Srbije ili je izbeglo u inostranstvo, 6. državljanin SFRJ koji na dan 27. februara 2005. godine ima državljanstvo druge republike ranije SFRJ, odnosno državljanstvo druge države nastale na teritoriji ranije SFRJ i prijavljeno prebivalište na teritoriji Republike Srbije u trajanju od najmanje 9 godina, 7. punoletno lice koje je ranije otpušteno iz državljanstva Republike Srbije i steklo strano državljanstvo, kao i punoletno lice kome je na zahtjev roditelja prestalo državljanstvo, ako im nije oduzeta poslovna sposobnost., 8. maloletna deca čija su oba roditelja prijemom stekla državljanstvo, 9. maloletna deca čiji je jedan roditelj prijemom stekao državljanstvo Republike Srbije, ako se drugi roditelj sa tim složi i ako dete živi u inostranstvu, 10. stranac čiji bi prijem u državljanstvo predstavljao interes za Republiku Srbiju, i bračni drug ovog lica.

5. Sticanje državljanstva po osnovu međunarodnih ugovora

Jedan od načina sticanja državljanstva a koji je u domenu naruralizacije je i sticanje državljanstva po osnovu međunarodnih ugovora. Državljanstvo Republike Srbije može se steći na osnovu ratifikovanog međunarodnog ugovora, pod uslovom uzajamnosti. Postupak za sticanje državljanstva inicira se od strane

zainteresovanog lica ne po službenoj dužnosti. O zahtjevu odlučuje kod nas kao nadležan organ Ministarstvo unutrašnjih poslova što je negdje princip i u zemljama u okruženju i Evropi. Ukoliko nadležni organ ocijeni da postoje razlozi koji idu u prilog tome da treba odbiti prijem u državljanstvo vođen javnim interesom države u slučaju i da su ispunjeni uslovi za prijem u državljanstvo, nadležni organ može donijeti odluku o neprihvatanju zahtjeva. Trenutkom donošenja odluke lice stiče državljanstvo i stiče obim prava i obaveza koja imaju domaći državljani sa ograničenjima koja se odnose na apsolutno rezervisana prava lica koja su državljani Srbije, što je osnovni princip postojanja selektivnog odnosa i pored pokušaja unifikacije privatnopravnih odnosa

6. Prestanak državljanstva Republike Srbije otpustom

Lica mogu steći državljanstvo države odnosno određeno pravo ali ga mogu i izgubiti takav je slučaj i po pitanju državljanstva. Državljaninu Republike Srbije državljanstvo Republike Srbije prestaje otpustom ako podnese zahtjev za otpust i ako ispunjava sledeće uslove: 1. da je navršio 18 godina života; 2. da nema smetnji u pogledu vojne obaveze; 3. da je izmirio poreze i druge zakonske obaveze u Republici Srbiji; 4. da je regulisao imovinskopravne obaveze iz bračnog odnosa i odnosa roditelja i dece prema licima koja žive u Republici Srbiji; 5. da se protiv njega u Republici Srbiji ne vodi krivični postupak za krivična dela za koja se goni po službenoj dužnosti, a ako je u Republici Srbiji osuđen ne kaznu zatvora - da je tu kaznu izdržao; 6. da ima strano državljanstvo ili dokaz da će biti primljen u strano državljanstvo.

7. Prestanak državljanstva odricanjem

Domaći državljanin lice koje je punoletno, pod uslovom da je rođeno i živi u inostranstvu, a ima strano državljanstvo, može se, po određenom postupku, do navršene 25. godine života odreći državljanstva Republike Srbije.

ZAKLJUČAK

Sam položaj i mogućnost sticanja prava na tuđoj teritoriji odnosno državi doprinijelo je razvoju društva. Zbog potrebe cirkulacije roba i usluga te usled sve veće afirmacije ljudskih prava i unifikacijom opće prihvaćenih standarda uslovalo je da dođe do približavanja pravne sposobnosti stranaca prema pravima koja ima domaći državljanin. Realno stanje u svijetu i pored jelokupnog civilizacijskog napretka još uvek ne mogu izbrisati razlike koje postoje u društvima u pogledu prava stranaca. Države koje slove za demokratska društva preteču današnje demokratije i dalje prava dele na tri grupe i to: prava koja su jednako dostupna domaćim i stranim državljanima, prava relativno rezervisana za domaće državljane i prava koja su apsolutno rezervisana za domaće državljane koja stranci nikada ne

moгу steći. Rešenje ovog problema je u unifikaciji regulative koja bi pod jednakim pravima omogućila prava jednako, trenutno je to u fazi nerealnih očekivanja ali dugoročno je prihvatljivo. O zahtjevima za sticanje i prestanak državljanstva u R Srbije odlučuje Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije u skladu sa svojim nadležnostima utvrđenim Zakonom shodno normativnim aktima i međunarodnim normama. Po pitanju državljanstva ne postoji jasno unificiran sistem sticanja i gubitka prava u međunarodnom pravu već svaka zemlja to uređuje u skladu sa svojim zakonskim okvirima izuzev u određenim elementima saglasno jednakim dijelovima.

LITERATURA

1. Varadi, Bordaš, Knežević, Pavić, Međunarodno privatno pravo, Beograd 2012.godine,
2. M. Krvavac, Međunarodno privatno pravo, Kosovska Mitrovica 2010. godine
3. V. Đorđević S, Kreća M., Etinski R, I. Čukalović I, Ristić M., Građa međunarodnog javnog prava, Novi Sad 1988.
4. S. Avramov, M.Kreća, Međunarodno javno pravo, Beograd 2003.godine
5. Stanković, Vodinelić, Uvod u građansko pravo, Beograd 2007.godine,
6. Zakon o državljanstvu Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 135/2004 i 90/2007),
7. Zakon o međunarodnom privatnom pravu

ACQUISITION AND LOSS OF CITIZENSHIP IN SERBIA IN RESPECT OF FOREIGNERS

PhD Ferid Bulić

Abstract:

Citizenship is a public-law relationship between a subject and the state. In the framework of the national planning and international standards there is no unified system of international law regarding the conditions on the manner and loss of nationality. The stranger when the subject is in a legal relationship that initiates a series of questions, on which the authority of international jurisdiction, which formally korespondnira with the availability of a private right that the alien is, in the direction of the applicable law in a private law relationship with a foreign foreign element.

Key words: Citizenship, acquisition of citizenship, the state, the Law on Citizenship of the Republic of Serbia.